ZESZYTY NAUKOWE WYŻSZEJ SZKOŁY PEDAGOGICZNEJ W BYDGOSZCZY
Studia Techniczne 1980 z.8

Eugeniusz Wojtowicz
WSP Bydgoszcz

PRZEMYSŁ ZSRR NA TLE PRZEMYSŁU ŚWIATOWEGO

Po obaleniu rządu burżuazyjnego w Rosji i objęciu władzy przez rząd rewolucyjny robotników i chłopów w strukturze gospodarki narodowej nastąpiły gruntowne przesunięcia, ukształtowały się nowe proporcje, odpowiadające wysoko rozwiniętym krajom przemysłowym. Przemysł stał na dominującym działem gospodarki narodowej. Znacznie zwiększono wytwarzanie środków produkcji, głównie zaś na potrzeby przemysłu maszynowego, chemicznego i energetycznego. Powstały nowe gałęzie przemysłu: produkcja samochodów, traktorów, maszyn ciężkich, wiele rodzajów produkcji chemicznej, rozwinął się przemysł materiałów budowlanych i inne.

Wielkie zmiany nastąpiły w technice i technologii produkcji. Znacznie wzrósł poziom mechanizacji prac, szczególnie w przemyśle węglowym i naftowym, w czarnej metalurgii, elektrowniach i przemyśle maszynowym, materiałów budowlanych, tekstylnym i spożywczym. Zwiększył się stopień elektryfikacji produkcji, a także polepszyła się techniczna i ekonomiczna organizacja przemysłu, wzrosła koncentracja produkcji przemysłowej. Znaczne osiągnięcia uzyskano dzięki specjalizacji produkcji i kooperacji. Wybudowano wiele kombinatów chemicznych i innych, zajmujących się końcową przeróbką surowców lub kompleksowym ich wykorzystaniem.

Wielkie zmiany nastąpiły w rozmieszczeniu przemysłu. W okresie przedrewolucyjnym około 3/4 całej produkcji przemysłowej wytwarzano w trzech podstawowych regionach przemysłowych: Centralnym, Północno-Zachodnim i Południowym. Bogate w zasoby przyrodnicze rejony Uralu, Syberii, Dalekiego Wschodu, Azji Środkowej oraz Zakaukazia /oprócz Baku/ były

wykorzystywane w niedostatecznym stopniu. W latach przed drugą wojną światową sytuacja uległa zmianie. Na wschodzie kraju powstała druga baza węglowo-metalurgiczna. Ural stał się ośrodkiem czarnej i kolorowej metalurgii, budowy maszyn i przemysłu chemicznego. Na Syberii powstał wielki przemysł węglowy /Kuzbas/, wybudowano kuźniecki kombinat metalurgiczny. W Nowosybirsku, Krasnojarsku, Irkucku i innych wschodnich miastach ZSRR zbudowano przedsiębiorstwa budowy maszyn. W Kemerowie uruchomiono wielki kombinat chemiczny. Znacznie rozwinął się na Syberii przemysł spożywczy. Wysokim tempem odznaczał się rozwój przemysłowy Azji Środkowej i Kazachstanu.

Rozwój socjalistycznego uprzemysłowienia stworzył możliwości technicznej rekonstrukcji wszystkich gałęzi gospodarki narodowej. Wyposażenie budownictwa, rolnictwa i transportu w nowoczesne urządzenia techniczne było jedną z najważniejszych zdobyczy kraju. Sukcesy w socjalistycznym uprzemysłowieniu kraju odegrały zasadniczą rolę w unowocześnieniu wyposażenia technicznego Armii Czerwonej, które służyło jej w okresie Wielkiej Wojny Ojczyźnianej.

Punktem wyjścia zatwierdzonych przez XXV Zjazd KPZR "Głównych kierunków rozwoju gospodarki narodowej ZSRR w latach 1976-1980" jest naukowo uzasadniona strategia gospodarcza, opracowana przez partię komunistyczną. Wśród podstawowych, długofalowych celów, do których osiągnięcia zmierza ta strategia, pierwsze miejsce zajmuje nieustanne podnoszenie poziomu materialnego i duchowego życia narodu. Rdzeniem strategii ekonomicznej partii jest dalsze powiększanie potęgi gospodarczej kraju przez dynamiczny rozwój i proporcjonalny rozwój produkcji społecznej, podnoszenie jej efektywności, przyspieszanie postępu naukowo-technicznego, wzrost wydajności i wszechstronne polepszanie jakości pracy we wszystkich ogniwach gospodarki narodowej.

Zadania dziesiątej pięciolatki /1976-1980/ są olbrzymie, ale zarazem na miarę możliwości narodu radzieckiego dzięki potężnemu potencjałowi gospodarczemu, stworzonemu jego ofiarną pracą. W uchwale KC KPZR "O 60-leciu Wielkiej Socjalisty-

cznej Rewolucji Październikowej" wymienione zostały najważniejsze osiągnięcia gospodarcze, uzyskane w latach władzy radzieckiej. Mimo, iż około dwóch dziesięcioleci z tego okresu pochłonęły narzucone narodowi radzieckiemu wojny oraz lata odbudowy, dochód narodowy kraju wzrósł w 1976 roku - w porównaniu z poziomem przedrewolucyjnym - 65-krotnie. Przemysł radziecki wytwarza dziś w przeciągu 2,5 dnia tyle produkcji, ile wynosiła ona w całym roku 1913.

Wielkie są sukcesy Związku Radzieckiego we współzawodnictwie z kapitalistycznym systemem gospodarczym. W chwili obecnej udział radzieckiego przemysłu w produkcji światowej wynosi 20 %, podczas gdy odpowiedni udział Rosji carskiej wynosił niewiele ponad 4 %. Obecnie w Kraju Rad wytwarza się więcej niż w jakimkolwiek innym państwie żelaza, stali, ropy naftowej, węgla i koksu, cementu, traktorów /łączna moc silników/, lokomotyw cieplnych i elektrycznych, bawełny, lnu, nawozów mineralnych, tkanin bawełnianych, obuwia skórzanego, masła i wielu innych rodzajów produkcji.

W trakcie urzeczywistnienia leninowskiego planu spółdzielczego nastąpiła gruntowna przebudowa rolnictwa, które przekształciło się w potężną, wysoko zmechanizowaną gałąź socjalistycznej gospodarki. Był czas, kiedy W. I. Lenin marzył o tym, by dostarczyć wsi sto tysięcy traktorów. Obecnie zaś rolnictwo Związku Radzieckiego dysponuje 2,3 mln traktorów, 680 tys. kombajnów zbożowych i innym różnorodnym wyposażeniem technicznym.

Wielkie sukcesy socjalistycznej gospodarki narodowej stały się trwałą podstawą systematycznego podnoszenia stopy życiowej narodu. W latach władzy radzieckiej realne dochody robotników w przemyśle i budownictwie zwiększyły się 10-krotnie, a chłopów 11-krotnie. Na olbrzymią skalę prowadzone jest budownictwo mieszkaniowe, socjalne i kulturalne.

Rozwinięte społeczeństwo socjalistyczne zbudowano w ZSRR w wyniku przeobrażeń gospodarczych i społecznych, dokonanych przez naród radziecki pod kierownictwem partii komunistycznej. Charakteryzując gospodarczy aspekt rozwoju społeczeń-

stwa uchwała KC KPZR "O 60-leciu Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej" podkreśla: "Rozwinięty socjalizm charakteryzuje połączenie osiągnięć rewolucji naukowo-technicznej z walorami socjalistycznego systemu gospodarki, zdecydowany zwrot ku intensywnym metodom rozwoju ekonomiki, jakościowo nowy poziom i rozmiary produkcji, które umożliwiają bezpośrednią realizację zadań tworzenia materialno-technicznej bazy komunizmu, zapewnianie nieprzerwanego wzrostu zamożności ludzi pracy i osiąganie ważnych sukcesów we współzawodnictwie gospodarczym z kapitalizmem". Należy przy tym podkreślić, że koncepcji rozwiniętego społeczeństwa socjalistycznego została opracowana wspólnie przez KPZR i bratnie partie komunistyczne i robotnicze. Koncepcja ta stanowi wielki wkład w skarbnicę marksizmu-leninizmu.

Zbudowanie rozwiniętego społeczeństwa socjalistycznego stworzyło znacznie szersze możliwości zapewnienia dynamicznego i proporcjonalnego rozwoju gospodarki narodowej. Świadczy o tym w sposób przekonywający dorobek, osiągnięty w okresie, jaki minął od dnia, w którym państwo radzieckie obchodziło pierwsze półwiecze swego istnienia. W przeciągu tego 10-lecia podwojony został w istocie potencjał gospodarczy kraju, stworzony w okresie poprzednich pięciu dziesięcioleci. Uruchomiono około 4 tys. wielkich zakładów przemysłowych. W tym okresie wielki wkład w uzyskanie tych osiągnięć wniesiony został w toku urzeczywistnienia uchwał XXIV Zjazdu PKZR w latach dziewiątej pięciolatki /1971-1975/. Wielkość produkcji przemysłowej zgodnie z ustaleniami wytycznych XXIV Zjazdu zwiększyła się o 43 %. W przeciągu tych pięciu lat środki trwałe gospodarki wzrosły półtorakrotnie w porównaniu z tym, co zostało stworzone przez wszystkie poprzednie lata istnienia państwa radzieckiego.

O osiągniętym w poprzedniej pięciolatce podniesieniu poziomu życia narodu świadczy, na przykład taki fakt: w 1975 roku, w porównaniu z rokiem 1965, udział ludności w dochodzie wynoszącym sto i ponad sto rubli miesięcznie na członka rodziny wzrósł ośmiokrotnie. O 40 procent zwiększyły się wypła-

ty i świadczenia ze społecznego funduszu spożycia, polepszone zostały warunki mieszkaniowe 56 mln osób. Tak więc dokonany został w dziewiątej pięciolatce poważny krok na drodze do stworzenia materialno-technicznej bazy komunizmu, podniesienia poziomu życia i zapewnienia bezpieczeństwa kraju.

Pięciolatka wielkiego rozmachu i wielkich możliwości dysponując zbudowanym już potężnym fundamentem gospodarczym i opierając się na teorii i praktyce rozwiniętego socjalizmu sprecyzowała jasny, realistyczny program, obejmujący nie tylko lata najbliższe, lecz także określający odległą przyszłość. Kurs ustalony przez XXV Zjazd KPZR zapewnia zwiększanie potencjału gospodarczego kraju, doskonalenie socjalistycznych stosunków produkcji i dalsze zbliżanie się ku komunizmowi.

Na październikowym Plenum KC KPZR /1976 r./ podkreślano, że dziesiąta pięciolatka jest pięciolatką o wielkiej skali i wielkich możliwościach gospodarczych. Świadczą o tym także konkretne dane. Na rozwój gospodarki przeznaczonych zostanie ponad 621 mld rubli. W przeciągu pięciu lat produkcja stali wzrośnie o 27,2 mln ton, ropy naftowej - o 149,2 mln ton, gazu - o 147,5 mld metrów sześciennych, węgla - o 103,7 mln ton. O 45,1 mld rubli wzrośnie wartość produkcji artykułów powszechnego użytku. O prawie 40 mln ton powinny się zwiększyć zbiory ziarna.

Istnieje jednak przy osiąganiu takich przyrostów pewna istotna specyfika w porównaniu z poprzednimi pięciolatkami. Charakteryzując planowany rozwój radzieckiej gospodarki w dziesiątej pięciolatce tow. L. Breżniew podkreślił na XXV Zjeździe KPZR, że "jeśli chodzi o szereg pozycji zaplanowane zostało nieco niższe tempo wzrostu niż w dziewiątej pięciolatce. Czym to należy tłumaczyć? W jakiejś mierze znalazły tu odzwierciedlenie trudności lat poprzednich. Jest to jednakże przejściowy i bynajmniej nie pierwszoplanowy czynnik. Rzecz główna w tym, że staraliśmy się zapewnić w tej pięciolatce większe zbilansowanie i proporcjonalność rozwoju gospodarki narodowej, stworzyć lepsze warunki dla podniesienia jakościowych wskaźników pracy".

Należy przy tym mieć na uwadze, że każdego roku stale wzrasta waga absolutnej wartości każdego procentu wzrostu gospodarczego. Absolutne przyrosty najważniejszych wskaźników rozwoju gospodarki narodowej będą w dziesiątej pięciolatce najważniejsze w całej historii kraju. Jeśli wziąć, na przykład, taki systematyczny wskaźnik rozwoju gospodarczego jak dochód narodowy, to w dziewiątej pięciolatce 28 procent jego wzrostu odpowiadało 76 mld rubli, a w dziesiątej pięciolatce takiemu w przybliżeniu wzrostowi dochodu narodowego odpowiadać będzie suma około 96 mld rubli. Podobnie ma się rzecz z przytoczoną wyżej absolutną wielkością nakładów inwestycyjnych, chociaż tempo ich wzrostu jest 1,8 razy mniejsze od poprzednich pięciu lat.

Po to, by zapewnić pomyślne urzeczywistnienie uchwał XXV Zjazdu KPZR konieczne jest zwiększenie nacisku na intensywniejsze wykorzystywanie czynników rozwoju gospodarczego. Efektywność i jakość - te dwa słowa stały się obecnie dewizą całej działalności gospodarczej. W nich zostały wyrażone obiektywne wymagania aktualnego etapu rozwoju gospodarki narodowej.

Ważne zadanie dziesiątej pięciolatki radzieckiej polega na tym, by podnieść efektywność takich kluczowych gałęzi gospodarki narodowej, jak przemysł wydobywczy, energetyka i metalurgia. Mimo wielkich osiągnięć w rozwoju tych gałęzi, problem zasobów surowcowych, paliwowych i energetycznych jest nadal nabrzmiały. Wielka skala gospodarki i dynamizm jej rozwoju powodują stale wzrastające zapotrzebowanie, wyprzedzające tempo rozwoju tych sfer produkcji. Chociaż plan pięcioletni przewiduje znaczny rozwój gałęzi wytwarzających surowce, paliwa, energię i metale jest to jednak wzrost jeszcze niewystarczający. Dlatego istnieje potrzeba, by w całej pełni i z największą efektywnością wykorzystywać wszystko, co się wydobywa i produkuje. W szczególności wielkie znaczenie ma oszczędność metali. Doskonalenie techniki obróbki metalu, zmniejszanie wagi konstrukcji i maszyn, zdecydowane zredukowanie ilości odpadów i braków, szerokie wprowadzenie do produkcji odpowiednich zamienników metalu - oto, gdzie tkwią

ogromne rezerwy efektywności. Powinny one zostać uruchomione również w pozostałych gałęziach surowców i energetyki.

We wzroście wydajności pracy centralnym problemem walki o podniesienie efektywności i jakości - we wszystkich gałęziach gospodarki narodowej-jest racjonalne wykorzystanie zasobów pracy na podstawie stałego podnoszenia jej wydajności.

Problem ten, który już obecnie daje o sobie znać, wypłynie w latach osiemdziesiątych z całą ostrością. Główna droga do jego rozwiązania prowadzi przez przyspieszenie wzrostu wydajności pracy w wyniku mechanizacji ręcznej pracy w podstawowych zakładach przemysłowych, jak i pomocniczych robót transportowych i remontowych. Stąd też wydajność pracy w gospodarce narodowej powinna wzrosnąć o 25 procent. Z tego źródła przewiduje się osiągnięcie 90 procent przyrostu produkcji przemysłowej, całego przyrostu produkcji rolnictwa i robót budowlano-montażowych.

Postawę nakreślonego wzrostu wydajności pracy stanowi dalszy postęp naukowo-techniczny. Z tego względu niezbędne jest zapewnienie przyspieszonego rozwoju przemysłu budowy maszyn, energetyki elektrycznej, chemii i petrochemii, a więc tych gałęzi, których produkcja, jak to obrazowo określił tow. L. Breżniew, służy jako swoisty katalizator, przyspieszający modernizację całej gospodarki i ułatwiający zbudowanie najnowocześniejszej bazy technicznej i technologicznej. Oto jak zmienił się i będzie zmieniać procentowy udział tych gałęzi w łącznej wielkości produkcji przemysłowej:

1965 r.	1970 r.	1975 r.	1980 r.
27	31	36	41

Równocześnie planuje się dokonanie postępowych zmian strukturalnych wewnątrz każdej z tych gałęzi. Na przykład, w przemyśle budowy maszyn w wyprzedzającym tempie wzrastać będzie produkcja narzędzi i urządzeń do automatyzacji, w ener-

getyce elektrycznej - produkcja energii w elektrowniach atomowych, w przemyśle chemicznym - produkcja smół syntetycznych i mas plastycznych.

W celu zapewnienia wzrostu efektywności i jakości gospodarowania we wszystkich ogniwach gospodarki narodowej XXV Zjazd KPZR podkreślił konieczność dalszego udoskonalenia planowania i zarządzania. Spośród nakreślonych w tej dziedzinie środków szczególnego znaczenia nabiera wskazanie, że cała działalność zarządzania, a przede wszystkim planowania, powinna zostać podporządkowana osiąganiu finalnych wyników gospodarczych. Jest to szczególnie ważne w warunkach szybkiego wzrostu gospodarki i jej stopnia złożoności, gdy rezultaty finalne stają się coraz bardziej zależne od wielkiej liczby ogniw pośrednich, od złożonego systemu wewnątrz- i międzygałęziowych więzi gospodarczych.

Równocześnie wielkiego znaczenia nabiera na obecnym etapie metoda programowo-docelowego planowania, która umożliwia opracowywanie programów kompleksowych, przewidujących całokształt prac, składających się na rozwiązanie najważniejszych problemów naukowo-technicznych, gospodarczych i społecznych. Na szeroką skalę rozwinęło się urzeczywistnianie takich gigantycznych programów kompleksowych, jak program rozwoju Nieczarnoziemnej Strefy RFSRR, Syberii Zachodniej i przemysłowego zagospodarowania Syberii w rejonie Magistrali Bajkalsko-Amurskiej.

Dla dobra człowieka rozwój wszystkich gałęzi produkcji stwarza trwałą podstawę dalszego podnoszenia materialnego i kulturalnego poziomu życia. Uchwały XXV Zjazdu KPZR nakreśliły rozległy program socjalny. O jego skali świadczą następujące liczby. W przeciągu pięciolecia fundusz spożycia w dochodzie narodowym wzrośnie prawie o 76 mld rubli, będzie to więc o 12 mld więcej niż w dziewiątej pięciolatce. Sumę 100 mld rubli przeznaczy się na budownictwo mieszkaniowe i komunalne, 20 mld rubli - na rozwój materialnej bazy ochrony zdrowia, oświaty i kultury. Realne dochody na głowę ludności wzrosną o 21 procent.

W uchwałach XXV Zjazdu KPZR i w opracowaniu dziesiątej pięciolatki wzięto pod uwagę specyficzne właściwości i potrzeby każdej republiki związkowej i autonomicznej, dzięki czemu zapewniony będzie ich wspólny, harmonijny rozwój i osiąganie wyższego poziomu postępu społecznego.

Uwzględniono także w dziesiątej pięciolatce dalszy rozwój międzynarodowego, socjalistycznego podziału pracy i konsekwentne posuwanie się w kierunku socjalistycznej integracji między Związkiem Radzieckim a bratnimi krajami socjalistycznymi.

Plany partii - to plany narodu. Świadczy o tym w sposób przekonywający pomyślny start pięciolatki w pierwszym roku jej realizacji. Przyrost produkcji przemysłowej wyniósł 4,8 procent wobec planowanych 4,3 procent. Wartość ponadplanowej produkcji przemysłowej wyniosła 6 mld rubli.

Podnoszenie efektywności produkcji, jakości pracy i poziomu życia narodu - to zjawiska nierozłączne. W swym przemówieniu, wygłoszonym w Tule L. Breżniew stwierdził: "Podniesienie płacy roboczej to wynik wzrostu społecznej wydajności pracy. Zależność jest tutaj prosta: im efektywniejsza jest nasza praca, tym szersze są możliwości naszego państwa. Jestem przekonany, że każdy wyciągnie stąd prawidłowy wniosek: aby lepiej żyć, więcej zarabiać, trzeba lepiej pracować. Jest to stara, lecz nie starzejąca się prawda".

Aktualne miejsce ZSRR w gospodarce światowej

Obok takich czynników, jak wielkość terytorium, liczba ludności, zasoby bogactw naturalnych i stopień ich wykorzystania, o miejscu każdego kraju w gospodarce światowej decyduje suma jego osiągnięć w całokształcie życia gospodarczego, a w szczególności poziom i struktura produkcji oraz dochodu narodowego, udział w międzynarodowym podziale pracy, rozwój nauki i postępu technicznego, a wreszcie tempo gospodarczego

wzrostu, dające obraz możliwości dalszego awansu i umacniania zdobytych już pozycji wśród innych krajów czy ugrupowań gospodarczych. O tempie, zakresie i formach rozwoju każdego kraju decyduje również pozycja i rola danego kraju w systemie polityki międzynarodowej, w tym zwłaszcza posiadanie odpowiednio silnego i trwałego zaplecza krajów sojuszniczych oraz udział w kształtowaniu najważniejszych wydarzeń politycznych na świecie.

W każdej z wymienionych wyżej dziedzin, charakteryzujących dorobek pracy całego społeczeństwa, Związek Radziecki przeszedł w ciągu 60 lat swego istnienia od wyjątkowo niskiego stanu wyjściowego do szczytów potęgi i znaczenia w świecie.

Pod względem wielkości terytorium - 22,4 mln km^2 - Związek Radziecki zajmuje pierwsze miejsce w świecie: pod względem liczby ludności - 249,2 mln - trzecie miejsce. Możliwości rozwojowe kraju o tak wielkiej powierzchni i tak dużym potencjale ludnościowym charakteryzuje m. in. stopień jego wyposażenia w bogactwa naturalne. Są one olbrzymie, w szeregu przypadków największe na świecie. Między innymi pierwsze miejsce w świecie zajmuje Związek Radziecki pod względem wielkości zbadanych zasobów węgla, rud żelaza, manganu, chromu, soli potasowych. Wyniki poszukiwań geologicznych z ostatnich lat postawiły ZSRR na pierwszym miejscu także pod względem zasobów ropy naftowej i gazu ziemnego. Na terytorium Kraju Rad zalegają ponadto jedne z największych na świecie złóż metali kolorowych i rzadkich /miedź, cynk, ołów, cyna, nikiel, kobalt, wolfram, molibden i inne/, rud aluminium /boksyty i nefelin uzyskiwany z przeróbki apatytów/, złoża diamentów oraz wielu surowców niemetalicznych - siarki, fosforytów, azbestu, grafitu, soli kamiennej, fluorytu, wapieni, glinek ceramicznych, kamienia budowlanego itd.

Nie mniejsze są bogactwa przyrody ZSRR poza sferą surowców górniczych. Kraj Rad dysponuje np. areałem gruntów ornych w wysokości - 231 mln ha.

ZSRR wyróżnia się nie tylko intensywnością, ale i ekonomiczną racjonalnością wykorzystania posiadanych bogactw. Do

eksploatacji włączane są zasoby nie tylko od dawna znane i udokumentowane geologicznie, występujące w centralnych rejonach kraju, ale również niezmierzone bogactwa Syberii, republik Zakaukazia, Azji Środkowej, Dalekiego Wschodu oraz obszarów arktycznych. Dość wspomnieć, że odkryte i zbadane w ostatnim dziesięcioleciu zachodniosyberyjskie zagłębie naftowe w rejonie Surgutu w obwodzie tiumeńskim daje dziś w skali rocznej ponad 30 mln ton ropy - tyle ile wynosiła cała radziecka produkcja ropy naftowej w 1938 r. Na wymienionych obszarach, do niedawna jeszcze w większości dziewiczych, czynne są dziś i systematycznie rozbudowywane liczne ośrodki górnicze i przemysłowe o decydującym niekiedy znaczeniu dla rozwoju w radzieckiej gospodarki - kopalnie węgla, fosforytów, rud żelaza, miedzi, niklu, złota, diamentów, huty i fabryki różnych branż.

Syntetycznym wskaźnikiem poziomu gospodarki danego kraju, siły ekonomicznej i zarazem stopy życiowej jego obywateli jest wielkość dochodu narodowego w ujęciu globalnym i w przeliczeniu na 1 mieszkańca oraz podział tego dochodu na spożycie i akumulację.

W latach trzydziestych Instytut Gospodarstwa Społecznego w Warszawie przeprowadził pionierskie badania porównawcze poziomu produkcji globalnej i dochodu narodowego w różnych krajach świata. Z uzyskanych danych wynikało, że już w 1929 roku Związek Radziecki zajmował trzecie miejsce - po Stanach Zjednoczonych i Niemczech - pod względem globalnej wartości dochodu narodowego. Jednakże dystans dzielący ZSRR od Stanów Zjednoczonych, zajmujących pod tym względem pierwszą lokatę, był jeszcze ogromny. W przeliczeniu na 1 mieszkańca, wobec większego zaludnienia Związku Radzieckiego, różnica na niekorzyść ZSRR była jeszcze bardziej wyraźna.

Opierając się na materiałach statystycznych ONZ, można stwierdzić, że obecnie - od szeregu już lat - Związek Radziecki pod względem wielkości dochodu narodowego zajmuje drugie miejsce w świecie, po Stanach Zjednoczonych. Wydatnie też zmniejszyła się rozpiętość między obu krajami, jeśli cho-

dzi o dochód narodowy w przeliczeniu na 1 mieszkańca.

Jeszcze większy awans ma za sobą Związek Radziecki w dziedzinie rozwoju przemysłu. Według ocen wspomnianego Instytutu Gospodarstwa Społecznego wartość produkcji przemysłowej ZSRR stanowiła w 1929 r. niespełna 15 procent wartości produkcji przemysłowej USA; Związek Radziecki znajdował się pod tym względem na piątym miejscu w świecie, po Stanach Zjednoczonych, Niemczech, Wielkiej Brytanii i Francji. Obecnie statystyki międzynarodowe określają ZSRR jako drugą potęgę przemysłową świata, przy czym dystans dzielący Kraj Rad od pierwszego miejsca zmniejsza się coraz szybciej. Już w początkach lat pięćdziesiątych radziecka produkcja przemysłowa reprezentowała pod względem wartości 30 procent poziomu amerykańskiej produkcji przemysłowej. Dziś - jak wynika z danych opublikowanych w miesięczniku "Mirowaja ekonomika i mieżdunarodnyje otnoszenija" z lutego 1972 r. - stanowi już 75 procent wartości produkcji przemysłowej Stanów Zjednoczonych. A zaplanowana na 1975 r. produkcja przemysłowa Związku Radzieckiego /544 mld rubli według cen z 1970 r./ była znacznie wyższa od amerykańskiej. To samo dotyczy rolnictwa.

Osiągnięcia te są odbiciem znacznie szybszego w ZSRR niż w większości krajów Zachodu, w tym także w USA, wzrostu produkcji przemysłowej i rolnej, a w konsekwencji również dochodu narodowego. Dla przykładu: według danych ONZ, w ciągu ostatnich lat produkcja przemysłowa Związku Radzieckiego wzrosła o 89 procent, podczas gdy np. produkcja przemysłowa Wielkiej Brytanii - o 25 procent, USA - o 39 procent, Kanady - o 54 procent, Francji - o 60 procent, NRF - o 61 procent. Jeśli wziąć pod uwagę dłuższe okresy, okaże się, że dla podwojenia wartości produkcji przemysłowej Wielka Brytania potrzebowała przeszło trzydzieści lat, USA - około dwudziestu, NRF - piętnaście, ZSRR - tylko dziesięć. Warto dodać, że w dynamice wzrostu produkcji przemysłowej i w przyszłości liczyć się można z szybkim wyprzedzaniem przez Związek Radziecki większości krajów kapitalistycznych. Na okres pięciolecia 1971-1975 przypada w ZSRR około 46-procentowy wzrost tej pro-

dukcji, a więc znacznie wyższy niż Stany Zjednoczone osiągnęły w ciągu ośmiu lat.

Zajmując drugie miejsce w świecie pod względem wielkości wytwarzanego dochodu narodowego, produkcji przemysłowej oraz produkcji rolnej, Związek Radziecki zajmuje pierwsze miejsce w niektórych dziedzinach wytwórczości, ważnych dla całej gospodarki. Pierwsze miejsce w świecie zajmuje Związek Radziecki również w rozmiarach budownictwa mieszkaniowego.

Oto dane porównawcze dotyczące produkcji niektórych ważniejszych wyrobów przemysłowych:

Wyszczególnienie	Jednostka miary	ZSRR	USA	Japonia	NRF	Wielka Brytania	Miejsce ZSRR w świecie
Ludność	mln	249	210	108	60	56	3
Produkcja:							
energii elektrycznej	mld kWh	915	2043	404	290	282	2
ropy naftowej	mln ton	421	453	0,9	8	-	2
stali surowej	mln ton	131	136	119	49,5	26,7	2
kwasu siarkowego	tys.ton						2
cementu	mln ton	110	74	78	41	20	1
traktorów	tys.szt.	472	160	56	90	154	1

Powyższa tabela, obejmująca jedynie podstawowe wyroby przemysłowe, nie daje, rzecz jasna, pełnego obrazu wyników ekonomicznego współzawodnictwa ZSRR z czołowymi potęgami świata kapitalistycznego. Interesującym jej uzupełnieniem byłoby ukazanie tendencji rozwojowych w światowej produkcji wyrobów lub całych branż wytwórczych, które odzwierciedlają postępy rewolucji naukowo-technicznej oraz miejsca Związku Radzieckiego w tej produkcji. Przykładów szybkiego awansu Kraju Rad w tych

dziedzinach dostarczyć może chociażby energetyka atomowa, produkcja ponaddźwiękowych samolotów pasażerskich, elementów mikroelektroniki czy niektórych produktów syntezy chemicznej. By unaocznić osiągnięcia ZSRR w tym zakresie zajmiemy się nieco szerzej jednym przykładem, a mianowicie produkcją obrabiarek do metali z elektronicznym sterowaniem programowym, stanowiących nowość techniczną w przemyKle obrabiarkowym.

Seryjna produkcja obrabiarek tego typu, sprzężonych z maszyną matematyczną /komputerem/, zaczęła się na świecie prawie dziesięć lat po tym, jak wynalazek tranzystora popchnął milowym krokiem naprzód całą technikę komputerową. Największy do niedawna w świecie producent obrabiarek ze sterowaniem programowym - Stany Zjednoczone **dostarczyły na rynek** w 1960 r. zaledwie 363 sztuki tych skomplikowanych maszyn. W innych krajach wysoko uprzemysłowionych o maszynach wyposażonych w komputer było jeszcze dość cicho - opóźnienie w stosunku do poziomu amerykańskiego zarówno krajów zachodnioeuropejskich, jak też Japonii, dla której elektronika stała się z biegiem czasu jedną z wizytówek rozwoju gospodarczego, wynosiło co najmniej pięć lat.

W 1969 r. Stany Zjednoczone wyprodukowały już 2,3 tys. obrabiarek z elektronicznym sterowaniem programowym, Japonia - 860 sztuk, Wielka Brytania - niespełna 600, Francja - zaledwie 150. Zwróćmy uwagę na dystans dzielący poszczególne kraje. Ale oto na horyzoncie pojawia się nowa potęga w tej dziedzinie - kraje RWPG. Sam tylko Związek Radziecki wyprodukował w 1969 r. około 1 tys. tego typu maszyn, wyprzedzając wszystkie oprócz USA kraje kapitalistyczne. W 1970 r. nastąpił w ZSRR dalszy skok w tej najnowocześniejszej branży, rok 1971 przyniósł produkcję ponad 2,5 tys. sztuk, która przekroczyła pozim produkcji amerykańskiej. Jak wynika z radzieckich planów gospodarczych, produkcja maszyn z elektronicznym sterowaniem programowym zwiększyła się w ostatnich latach co najmniej 3,5-krotnie.

Przytoczone tematy są niezbędne przy tym temacie, ponieważ szczególnie mocno uwydatniają one charakter Radziec-

kich osiągnięć we współczesnym rozwoju światowej gospodarki: są to osiągnięcia oparte na niezwykle silnej bazie nauki i techniki.

O rozmiarach tej bazy mówi m. in. takie porównanie: w Związku Radzieckim działa aktualnie blisko milion pracowników nauki - mniej więcej jedna czwarta kadry naukowej całego świata - w tym ponad 400 tys. naukowców w dyscyplinach ściśle technicznych. Pod względem liczby studentów przypadającej na 10 tys. ludności Związek Radziecki więcej niż półtorakrotnie przewyższa Francję, prawie o tyleż samo - Szwecję, przeszło dwukrotnie - NRF i Włochy, o 20-30 procent - Japonię. Nakłady na badania naukowe w Związku Radzieckim - od wielu lat zajmuje on w tej dziedzinie pierwsze miejsce e Europie - wyniosły w ostatnich latach równowartość około 14 mld dolarów i stanowią około 40 procent wszystkich wydatków na ten cel, jakie ponoszone są w skali rocznej na całym kontynencie europejskim. Należy nadmienić, że nakłady przeznaczone we wszystkich europejskich krajach socjalistycznych /łącznie z ZSRR/ na badania naukowe stanowią 53 procent ogólnoeuropejskich wydatków w tej dziedzinie, w przybliżeniu - 30 mld dolarów /wg UNESCO/.

Nie tylko jednak osiągnięcia ściśle produkcyjne wyznaczają dziś przodujące miejsce Związku Radzieckiego w światowej gospodarce. Kraj ten ma za sobą również ogromne sukcesy w udzielaniu pomocy w gospodarce i rozwoju przemysłu w innych krajach. Jednym z takich przykładów jest poważna pomoc w przekazywaniu doświadczeń organizacyjno-technicznych, które m. in. umożliwiły szybki rozwój gospodarki w szeregu krajach Europy i Azji. Inną dziedziną, w której dorobek Kraju Rad wyróżnia się w skali światowej jest transport lądowy, morski i powietrzny /np. "Aerofłot" jest aktualnie największym na świecie przedsiębiorstwem lotnictwa komunikacyjnego: w 1971 r. zapisał na swym koncie ponad 60 mld pasażerokilometrów, czyli o 10 mld więcej niż łącznie towarzystwa lotnicze Europy Zachodniej/. Godną uwagi dziedziną gospodarczego działania, powstająca w ścisłym w związku z przemianami

społecznymi jest urbanizacja. Ogółem w miastach radzieckich mieszka obecnie około 140 mln ludności - w przybliżeniu tyle samo, ile w Stanach Zjednoczonych. Powyżej 500 tys. mieszkańców mają 34 miasta, w tym 10 liczy milion i więcej mieszkańców: Moskwa, Leningrad, Kijów, Charków, Baku, Gorki, Kujbyszew, Świerdłowsk, Taszkent i Nowosybirsk.

Nie sposób pominąć również przodującej, pionierskiej roli Kraju Rad w opanowywaniu kosmosu, w pokojowym wykorzystaniu energii jądrowej czy ogromnych osiągnięć w rozwoju nauki, oświaty, kultury, służby zdrowia.

Pozycję danego kraju w świecie wyznaczają, rzecz jasna, nie tylko osiągnięcia w dziedzinie gospodarki, nauki czy kultury, ale też jego polityczna rola na arenie międzynarodowej. Dzięki konsekwentnej, dalekowzrocznej polityce KPZR i radzieckiego rządu Kraj Rad stał się - wraz z innymi państwami socjalistycznymi - głównym rzecznikiem pokoju na świecie, autorem i propagatorem wielu cennych inicjatyw zmierzających do zachowania i utrwalenia pokoju, do rozwoju współpracy gospodarczej i kulturalnej między państwami o różnych ustrojach społeczno-politycznych. Przedstawiciele ZSRR mają ważki głos w Zgromadzeniu Ogólnym ONZ i Radzie Bezpieczeństwa, biorą też aktywny udział w pracach wielu wyspecjalizowanych organizacji międzynarodowych wchodzących w skład ONZ. Związek Radziecki stanowi najważniejsze ogniwo światowego systemu socjalistycznego, a także mocne, zasadzające się na niezaprzeczalnym autorytecie oraz moralnej i materialnej pomocy, oparcie dla wszystkich krajów na świecie walczących z siłami imperializmu i międzynarodowego kapitału.

Wspomniane tu tylko czynniki polityczne oraz szerzej omówione osiągnięcia gospodarcze stanowią gwarancję dalszych sukcesów Związku Radzieckiego w ekonomicznym współzawodnictwie dwóch systemów i sprzyjają zajęciu przez Kraj Rad w niedalekiej już przyszłości pierwszego miejsca w światowej gospodarce.

B i b l i o g r a f i a

[1] Edward Karłowicz, 500 pytań i odpowiedzi o ZSRR, Wiedza Powszechna, Warszawa 1969.

[2] Józef Barecki, O Związku Radzieckim zwięźle i ciekawie, KiW, Warszawa 1972.

[3] M. J. Kiliczenko, ZSRR - państwo wielonarodowe, KiW, Warszawa 1975.

[4] S. Strunulin, Szkice o gospodarce ZSRR, KiW, Warszawa 1961.

[5] Na progu dziesiątej pięciolatki, KAW, Warszawa 1977.

[6] T. Walichnowski, ZSRR - rozwój i międzynarodowe znaczenie, PWN, Warszawa 1977.

[7] J. Ciepielewski, Historia społeczno-ekonomiczna ZSRR, Warszawa 1974.

[8] J. Kleer, ZSRR - pół wieku przemian gospodarczych, PWN, Warszawa 1967.

[9] Reportaże ekonomiczne z Kraju Rad, wybór B. Aleksiejew, KAW, Warszawa 1977.

[10] K. Rzemieniecki, Pięć lat radzieckiej reformy gospodarczej, 1970.

[11] Nauka i technika w ZSRR, Wybrane zagadnienia, KAW, Warszawa 1977.

[12] M. Krajewski, Rewolucja naukowo-techniczna a cywilizacja komunizmu, MON, Warszawa 1973.

[13] Najnowsze osiągnięcia nauki i techniki, Red. R. Colborn /tłum. z ang./, PWN, Warszawa 1969.

[14] Narodnoje Chaziajstwo ZSRR w 60 lat /praca zbiorowa/, Moskwa 1977.

[15] Postęp naukowo-techniczny a efektywność produkcji społecznej, praca zbiorowa pod red. M. Wileńskiego, tłum. /z ros./ Waldemar Kuczyński, PWE, Warszawa 1975.

[16] Czasopisma zagraniczne z dziedziny techniki i nauk ścisłych z lat 1971-1973, Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Poznańskiej.

INDUSTRY IN THE USSR AND WORLD INDUSTRY

Summary

In the article, changes in technics and production technology in the USSR industry were presented. The author discussed the distribution of the industry over the whole country.

According to the data, the USSR industry gives about 20 % of the world production, while czar Russia produced only 4 %. The articla also shows development tendencies of the soviet economy.

ПРОМЫШЛЕННОСТЬ СССР НА ФОНЕ МИРОВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Резюме

В статье представлены изменения в области техники и технологии промышленного производства СССР. Обсуждается также вопрос размещения промышленности на территории всего Советского Союза.

Данные соответствующих статистических материалов доказывают, что промышленность СССР в настоящее время изготовляет около 20% мировой продукции, в то время когда в царской России изготовлялось всего лишь только 4%.
В статье указаны также тенденции развития советского народного хозяйства.